

АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Подковенко Т. О.

ВСТУП

Усі гуманітарні та соціальні науки звертаються до дослідження проблеми цінностей, вказуючи на їх важливу роль у тій чи іншій сфері життєдіяльності людини та суспільства. Проблема цінностей, ціннісних оцінок завжди є актуальною, вона і в сучасних умовах породжує численні дискусії, обговорення щодо природи цінностей, їх характеру, формального виразу і, звичайно, ефективного захисту. Мова йде про пошук загальних, спільних для всіх народів цінностей, ідеалів та прагнень, які б могли стати об'єднуючим фактором у взаємодії різних правових систем, їх інтеграції, орієнтованій на гуманістичні ідеали, принципи справедливості, свободи, рівності, на забезпечення гідних умов життя людини.

Слід наголосити, що цінності – неодмінний компонент культури будь-якого цивілізованого суспільства. Цінності лежать в основі правової культури того чи іншого суспільства, народу, нації. Цілковито зрозуміла і не вимагає особливих доказів думка про те, що нормативна сторона соціуму є похідною від тієї системи цінностей, яка історично прийнята в його культурі. Кожному типу суспільства притаманні певні цінності, які визначають специфіку всього змісту життєдіяльності у ньому, зокрема і у сфері права.

У певній системі цінностей людина формується як індивід, як особистість та одночасно для себе визначає та формує ціннісні орієнтири своєї життєдіяльності. Коли ми намагаємося описати систему цінностей людини, соціальної групи чи ширшої спільноти, наша увага зосереджується насамперед на двох аспектах цієї системи переконань і почуттів людей, які ми називаємо «цінностями». Перш за все, ми намагаємося визначити, що для людей є більш важливим, а що є менш важливим – які об'єкти, сфери життя або дійсності, що їх оточують зосереджують їхню увагу, викликають емоції, оцінки та створюють відчуття ідентифікації чи прихильності. Встановивши це, намагаємося визначити конкретні критерії оцінки, стандарти оцінки, які вони застосовують до реальності, що їх оточує, робимо спроби визначити, окреслити які стани чи ситуації вони вважають відповідними чи бажаними для цих більш-менш важливих об'єктів. Так виявляється система ціннісних координат, ціннісних орієнтирів, які є важливими для конкретної людини, групи чи суспільства в цілому.

В наш час ми маємо справу зі швидкими соціальними змінами. Його основними складовими є: швидкі темпи науково-технічного прогресу, глобалізація, євроінтеграція, запровадження стандартів ринкової економіки. За цих умов змінюється ієрархія цінностей. Деякі з них слабшають, інші набувають ще більшого значення. Цінності, які стають все більш і більш важливими, включають: свободу, суб'єктивність, індивідуалізм і підприємливість. Деякі цінності опиняються під загрозою, зокрема це громадянські,

культурні та сімейні цінності. Це цінності, які мають величезне значення для сутності людства. Тому необхідні цілеспрямовані заходи соціальної та освітньої політики для зміцнення вищезазначених цінностей в аксіологічній свідомості суспільства¹. Кожне суспільство повинно акумулювати такі цінності, продукувати їх. У цьому аспекті варто погодитися з твердженням Н. Амельченко, яка наголошує, що «цінності є глибинними життєвими орієнтаціями індивіда або груп людей, вони визначають цілі життя та переконання, вони можуть втілюватися в соціально-політичні рухи та інститути. Стрижнем європейських цінностей виступають ліберальні фундаментальні права та свободи людини, демократичні принципи державного устрою, а також правова і соціальна держава. Будучи поєднанням ліберальних та демократичних ідей, європейські цінності позначаються як «ліберально-демократичні». Саме останні постали в якості принципів функціонування державних і політичних інститутів сучасних європейських країн та Європейського Союзу»².

Тема європейської інтеграції для України є надзвичайно актуальною, її обговорюють у дискусіях не лише політики, правники, а й представники громадськості. Підтвердженням стала Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що визначає якісно новий формат відносин з ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» та є стратегічним орієнтиром системних реформ в Україні. Значення Угоди про асоціацію для України слід розглядати крізь призму двох напрямів: по-перше, поступової інтеграції України до ЄС, а, по-друге, стратегії розвитку України³.

Правовий порядок, сформований Європейським Союзом, став невід'ємною частиною нашої політичної та соціальної реальності. Щороку договори ЄС стають джерелом тисячі рішень, які мають вирішальний вплив на функціонування держав-членів ЄС та життя їх громадян, але також впливають і на держави, які прагнуть інтеграції у європейський простір. Звичайно, сьогодні ми можемо говорити про єдність Європи в різних аспектах: економічному, інституційному, політичному та культурному. Мова йде не лише про географічну чи політичну одиницю, а перш за все про певну спільноту цінностей і культури. Отже, у предметній дискусії про єдність Європи, в її історичній та майбутній перспективі, а також про місце України в оновленому баченні нашого континенту, жоден із цих аспектів, у тому числі культурний, не може бути відсутнім. Здається, що в сучасній дискусії в основному обговорюються політичні та економічні аспекти, залишаючи осторонь важливий культурологічний аспект. Саме тому, важливо звернути увагу на систему ціннісних аспектів політики Європейського Союзу, які визначають спрямованість його функціонування та формують вектори подальшої міжнародної співпраці. Ще одним важливим аспектом є те, що

---

¹ Szymański M. J. *Przemiany wartości w zmieniającym się społeczeństwie. Debata Edukacyjna*. 2012. № 5. S. 5.

² Амельченко Н. Цінності об'єднаної Європи. К.: ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2013. С. 4.

³ Кузьо М., Хорольський Р., Черніков Д. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: зміст та імплементація. Київ, 2015. С. 6.

у сучасних умовах на розвиток аксіології вітчизняного права істотний ідеологічний вплив здійснюють європейські правові цінності, які співвідносяться з природно-правовою концепцією, ідеями демократії, гуманізму, пріоритету прав та свобод людини.

1. Основні засади концепції європеїзації

Концепція європеїзації доволі широко використовується не лише в сучасних дослідженнях європейської інтеграції, а й у суміжних дисциплінах, таких як політологія, міжнародні відносини, економіка, право тощо. Отже, цей термін використовується в багатьох значеннях і контекстах, що призводить до безлічі термінологічних визначень та практичних застосувань.

Сучасна концепція європеїзації як предмет особливо інтересу в науковій доктрині та практиці виникла з появою міждержавних інституцій із терміном «європейський» у назві. Така назва спочатку асоціювалася з «нереалістичною» концепцією транснаціоналізму. Цей зв'язок означав, що європеїзацію почали розглядати як механізм створення нового правового порядку, тобто європейського, відмінного від традиційного міжнародного. Зі збільшенням кількості держав, асоційованих до Європейських Співтовариств, концепція європеїзації набула нових значень, значною мірою залежно від конкретних правових порядків нових держав-членів. У випадку держав, що належали до системи загального права, це було пов'язано зі зростанням ролі закону як джерела права. Для держав Центральної та Східної Європи, відповідно до Угод про асоціацію, це стало методом адаптації їхнього законодавства до права Співтовариства.

Загальною підставою та основою процесу європеїзації можна вважати створену в 1949 році Раду Європу як міждержавну організацію всіх європейських країн, які взяли на себе зобов'язання поважати та розвивати європейські цінності. У Статуті Ради Європи визначено, що мета Ради Європи полягає у «досягненні більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу»⁴. У документі акцентується на цінностях, які є життєво важливим для збереження людського суспільства та цивілізації. Мова йде про духовні та моральні цінності, які є спільним надбанням європейських народів і справжнім джерелом особистої свободи, політичної свободи та верховенства права, принципи, які становлять підвалини кожної справжньої демократії. Вираженням цих цінностей стало право, створене на основі угод Ради Європи, в якій домінує Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року⁵.

---

⁴ Статут Ради Європи. Міжнародний документ 994_001. Приєднання від 31.10.1995, підстава – 398/95-BP URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text

⁵ Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Документ 995_004. Редакція від 01.08.2021р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Міжнародний правопорядок у двох аспектах посприяв формуванню концепції «європеїзації» як політико-правової цінності. З одного боку, саме створення Ради Європи відкрило «шлях» для європеїзації в сенсі уніфікації права держав-членів і розвитку спільного європейського права. З іншого боку, створення Європейських Співтовариств започаткувало розвиток спеціального міжнародного права як складової системи Співтовариства. Законодавчі досягнення Ради Європи заслуговують на визнання, особливо якщо взяти до уваги кількість актів, ухвалених під її егідою, у вигляді резолюцій Ради міністрів та проектів конвенцій Парламентської асамблеї Ради Європи.

Політологи та європеїсти сходяться на думці, що європеїзація – це процес адаптації держав-членів Європейського Союзу до вимог *acquis communautaire*, тобто імплементації права та політики ЄС на внутрішньо-державному рівні⁶. Вони теж визнають європеїзацію як процес, а не стан, і що це нелінійний і неоднорідний процес. Найчастіше вказують на його подвійну природу. Зокрема, подвійну природу цього процесу описали німецькі дослідники Т. Берцель і Т.Ріссе в публікації «When Europe hits home: Europeanization and internal changes»⁷. Вони аналізували таку подвійність в якості процесу, що відбувається «зверху донизу» (top-down), коли наднаціональні інституції впливають на національні держави, і вони стають відкритими для цього впливу, і як процесу «знизу вгору» (bottom-up), що відбувається через передачу повноважень з національного рівня на наднаціональний рівень.

Варто наголосити, що європеїзація дає змогу національним інституціям держави відкритися для впливу наднаціональних інституцій, таким чином допускаючи передачу європейських правил, норм і стандартів з європейського рівня на національний. Водночас європеїзація означає формування наднаціонального регулювання на основі правової спадщини суверенних держав. Яка з цих площин переважає, найчастіше залежить від форми та характеру даної політики. Трапляється, що подвійність розподілена рівномірно, але в більшості випадків європеїзація означає процес адаптації національних норм до наднаціональних рішень.

Спочатку категорія європеїзації використовувалася для позначення процесів модернізації або, ширше, процесів культурних змін. У цьому підході європеїзація означала передачу рис, характерних для європейців, європейських культур і країн, або надання європейських рис. У найпростішому тлумаченні можна визначити європеїзацію як внутрішню адаптацію до процесу європейської інтеграції. Розуміння європеїзації як процесу змін, трансформацій у внутрішній політиці тієї чи іншої держави під впливом європейської інтеграції, розповсюдження цінностей та політики ЄС на інші

---

⁶ Gierat-Bieroń B. Europeizacja *top-down* w kulturze jako efekt polityki kulturalnej UE. *Zarządzanie w Kulturze*. 2017. № 18. Z. 3. S. 494.

⁷ Börzel T.A., Risse T. When Europe hits home: Europeanisation and domestic change. *European Integration*. 2000. № 4 (15). URL: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-015a.htm>

суб'єкти міжнародних відносин, дозволяє осмислювати й аналізувати також динаміку й особливості відносин між ЄС та Україною⁸.

Найбільш класичні визначення європеїзації представлені міркуваннями британських дослідників Х. Уоллес та Р. Ладреха, американського політолога Дж. Капоразо та професора Ексетерського університету К. Радаеллі. Х. Уоллес однією з перших помітила можливість впливу інтеграційних процесів на внутрішньодержавні міжінституційні відносини, але підкреслила різноманітність цього впливу в залежності від правових і політичних традицій конкретної держави⁹. Важливо й цікаво те, що вона визначила, що європейська інтеграція не призводить автоматично до конвергенції між національними державами, оскільки вони мають надто глибокі відмінності, вкорінені в їхніх адміністративних традиціях і політичній культурі, що визначає процес їх адаптації до Європейської спільноти та їх реакцію на мінливе середовище. Багато подальших емпіричних досліджень підтвердили цю гіпотезу.

Дослідження європеїзації було популяризовано Р. Ладрехом, який у 1994 році зазначив, що феномен європеїзації в інтеграції є «поступовим процесом трансформації напрямів і форм вироблення національної політики, в результаті якого політика та економічна динаміка Європейського Співтовариства стають частиною процесу ухвалення рішень на національному рівні, елементом організаційної логіки національної політики та полікотворення»¹⁰. Це спонукало дослідників європеїзації прийняти визначення, яке тепер вважається класичним, що дозволяє розглядати європеїзацію як прогресивний процес європейської інтеграції, який створює певний тиск на суб'єктів інтеграції (держави-члени, їхні громадяни, інституції) через внутрішні чинники та інституції, а потім приносить конкретні результати у вигляді змін у внутрішній політиці. Ці результати також впливають на процес інтеграції через механізм зворотного зв'язку¹¹.

Польський науковець К. Вах запропонував розглядати цей феномен у семи площинах: географічній, соціологічній, політологічній, правовій, інституційній, макроекономічній і мікроекономічній¹². Своє бачення учений ґрунтує на позиції широкого розуміння європеїзації, методологічною основою якого є компаративіський метод наукового пізнання, яке

---

⁸ Попова Н. Концепція європеїзації та можливості її використання для аналізу відносин Україна – ЄС. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2017. Т. 35-36. С.149-150.

⁹ Wallace H. S. The Impact of the European Communities on National Policy-Making. *Government and Opposition*. 1971. Volume 6. Issue 4. P. 520–538. DOI:10.1111/j.1477-7053.1971.tb00827.x

¹⁰ Ladrech R. Europeanisation of domestic politics and institutions: the case of France. *Journal of Common Market Studies*. 1994. № 32(1). S. 69. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5965.1994.tb00485.x>

¹¹ Riedel R. Europeizacja polityk publicznych. *Wroclawskie Studia Politolozyczne*. 2015. № 18. S. 58. URL: <https://wuwr.pl/wrsp/article/view/6128>

¹² Wach K. Wymiary europeizacja i jej kontekst. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*. 2011. № 852. S. 37.

ще К. Дайсон визначив як «процес, що розвивається з часом, який включає складну взаємодію змінних елементів, що призводить до диференційованих, взаємозалежних і навіть суперечливих ефектів»¹³. Подібну ідею розвиває і О. Радишевська, стверджуючи, що «європеїзація, як правило, є ієрархічним впливом, що концентрується на перенесенні європейських цінностей, норм, стандартів, моделей, ідей та доктрин на рівень інших держав»¹⁴. Виходячи з такого підходу, авторка пропонує авторську дефініцію європеїзації права України як «прямого або опосередкованого процесу впливу (його правових наслідків) на формування вітчизняного правопорядку певних європейських цінностей, ідей, концепцій, що втілюються в трансформації національних правових інститутів, підходів до вирішення юридичних конфліктів, побудові інституційних органів, в основі яких – європейські правові традиції та міжнародні зобов'язання, взяті Україною у зв'язку з членством у РЄ, ОБСЄ і бажаним членством у ЄС, ратифікацією міжнародних договорів, визнанням юрисдикції ЄСПЛ як ефективного міжнародного механізму захисту прав людини тощо»¹⁵.

К. Радаеллі у своєму дослідженні «Європеїзація в державній політиці» з точки зору аналізу державної політики визначає європеїзацію як набір процесів, через які політична, економічна та соціальна динаміка ЄС стає частиною внутрішнього дискурсу, ідентичності, політичних структур і державної політики держав-членів. Він визначає чотири способи адаптації держави-члена до інтеграційних процесів. До них належать: 1. Зменшення або оспорювання (конкретна політична сфера суперечить правилам спільноти або певна сфера внутрішньої політики активно протистоїть регулюванню ЄС). 2. Інертність (відсутність політичної волі до адаптації, відсутність змін, застій, пасивний опір). 3. Пристосування або поглинання (поверхневе пристосування структур, індивідів і держави до вимог інтеграції). 4. Трансформація (трансформація структур, індивідів і держави на внутрішньому рівні, глибокі адаптивні зміни)¹⁶. Чотири вищезазначені рівні створюють різні адаптаційні можливості, що свідчить про те, що європеїзація може відбуватися по-різному на різних етапах інтеграційних процесів. Вона також може набувати різних форм залежно від типу публічної політики конкретної держави та часу її застосування.

---

¹³ Wach K. Wymiary europeizacja i jej kontekst. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*. 2011. № 852. S. 30.

¹⁴ Радишевська О. Р. Європеїзація права та інші концепти правового дискурсу: співвідношення понять. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 4. С.10.

¹⁵ Радишевська О. Р. Радишевська О. Р. Європеїзація адміністративного права України: питання теорії та практики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2021. С. 20.

¹⁶ Radaelli C. M. *The Europeanization of Public Policy. The Politics of Europeanization*. Oxford, 2003. 1 Nov. P. 27–56.

URL: https://www.researchgate.net/publication/279243370_The_Europeanization_of_Public_Policy

Цікавою є думка британського науковця К. Фезерстоуна, який виділяє чотири рівні у значенні терміну європеїзація. Перший – це, як визначають і інші аналітики, передбачає розуміння європеїзації як процесу інституційного пристосування держав-членів ЄС до зобов'язань, що є наслідком членства в наднаціональних європейських структурах, в т. ч. у сфері державного управління, діяльності парламенту та політичних партій, громадянського суспільства, місцевого самоврядування тощо, а також офіційні нормативні акти ЄС. Другий етап – це адаптація політики та способу ведення політики. Дві наступні сфери характеризуються антропологічним та історичним виміром. Тому третя сфера породжує питання про культурну ідентифікацію та відчуття належності до відповідного місця та часу в історичному процесі. Четвертий рівень європеїзації створює умови для поширення транснаціональних культурних зразків і норм (зокрема європейської аксіології, прав людини, демократичних цінностей)¹⁷. Саме тому, більшість науковців розуміють європеїзацію ширше – як вплив європейського права та європейської політики на національне право та політику¹⁸. Р. Міхель наголошує, що під європеїзацією слід розуміти «процес ідеологічної, інституційної та політичної трансформації в державах-членах ЄС та інших європейських державах, чия основна сила виходить від ЄС як центру політичного дискурсу... що спрямований на досягнення основних цінностей та політичних цілей ЄС»¹⁹.

Ще одним важливим аспектом у нашому дослідженні на який варто звернути увагу, це розуміння таких процесів як європейська інтеграція та європеїзація. Доволі часто у наукових публікаціях ці терміни використовуються як синоніми. Ми поділяємо позицію О. Оржель, яка пропонує розмежовувати їх за критерієм вектору процесів, що мають місце на європейському континенті. Зокрема, авторка зазначає, що «процеси європейської інтеграції супроводжуються процесами європеїзації: якщо перші зорієнтовані на наднаціональний (загальноєвропейський) рівень або міждержавну, міждержавну, міжнаціональну, міжвідомчу кооперацію, то другі зосереджені на національному рівні та стосуються тих змін, які відбуваються у внутрішніх (національних) структурах, процесах, правилах, стандартах під впливом європейської інтеграції»²⁰. Тобто, дані процеси взаємопов'язані, хоча можуть відбуватися різними темпами.

---

¹⁷ Radaelli C. M. The Europeanization of Public Policy. The Politics of Europeanization. Oxford, 2003 1 Nov. P. 27–56. URL: https://www.researchgate.net/publication/279243370_The_Europeanization_of_Public_Policy

¹⁸ Riedel R. Europeizacja polityk publicznych. *Wroclawskie Studia Polilogiczne*. 2015. 18. S. 61.

¹⁹ Міхель Р. В. Європейська політика сусідства як інструмент європеїзації України. *Економіка та держава*. 2019. № 11. С. 36.

²⁰ Оржель О. Європейська інтеграція та європеїзація: тотожність та відмінність. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2011. Випуск 2(9). С. 31.

Варто відмітити, що не зважаючи на те, що концепція європеїзації має яскраво виражений політичний характер, без визнання та сприйняття цінностей, що складають основу політики ЄС, не можуть відбутися ті демократичні зміни, які є засадами внутрішньої та зовнішньої політики сучасних європейських держав. Процесуальне значення цінностей полягає в тому, що їх дотримання є обов'язковою умовою прийняття нових членів до Європейського Союзу. Така умова визначена у статті 49 Договору про Європейський Союз, відповідно до якої будь-яка європейська держава, яка поважає цінності, зазначені в статті 2, та віддана їх поширенню, може подати заявку на набуття членства у Союзі²¹. Дана умова визначає три сектори вимог до держави що прагне приєднатися до Співтовариства – політичний сектор, вимоги у якому стосуються утвердження та дотримання принципів демократії та верховенства прав людини, економічний – сутність якого зводиться до вимоги гарантування державою забезпечення сталого економічного розвитку, створення вільного ринку та охорони чесної конкуренції. Третій блок вимог є суто процедурним і стосується обов'язку держави дотримуватись процедури вступу до ЄС²².

Таким чином, європеїзація здійснює істотний вплив на інші процеси, такі як інтернаціоналізація, глобалізація та інтеграція. У процесі європеїзації Європейський Союз впливає як на політичну систему та політичну культуру, так і на форму громадянського суспільства та економіки. За словами К. Фезерстоуна, європеїзація – це транснаціональне культурне поширення та експансія, а також адаптація внутрішньої політики до зобов'язань, що випливають із членства в наднаціональних європейських структурах, зокрема: у сфері діяльності органів державного управління, місцевого самоврядування, парламенту та політичних партій, громадянського суспільства тощо²³. Європеїзація впливає на держави-кандидати в чотирьох основних сферах: геополітичній, демократичній, економічній та культурній.

2. Основоположні цінності Європейського Союзу

Аналіз проблем Європи в культурологічному аспекті – це, перш за все, спроба пошуку аксіологічного підґрунтя єдності Європи та її значення для людини та суспільства в цілому. У сучасних умовах Європа постає не стільки географічним поняттям, скільки ціннісним, бо європейські цінності складають основні підвалини ліберально-демократичних інститутів західноєвропейського простору, кордони якого

---

²¹ Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. Документ 994_b06. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

²² Вартовнік О. М. Реалізація принципів та цінностей права ЄС у національних правових системах держав-учасниць. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, Серія Право. 2021. Випуск 64. С. 359.

²³ Radaelli C. The Europeanization of Public Policy. In: Featherstone, K. and Radaelli, C., Eds., *The Politics of Europeanization*, 2003. Oxford, Oxford University Press, S. 27–56.

не обмежуються географічними ознаками приналежності країн до європейської частини світу²⁴.

У ранній період інтеграції засновницькі договори не містили істотних посилянь на аксіологічні чи ідеологічні елементи. Варто зазначити, що європейська інтеграція на початку сприймалася лише як ідея економічної співпраці. Так само не було мови про демократичні принципи. Головним чином це було пов'язано з тим, що перші ініціативи Співтовариства мали виключно економічний характер, а завданням договірних положень було забезпечення ефективного функціонування спільного ринку²⁵. Лише з часом відбулася трансформація в площині політичній та культурній. На сьогодні в Європейському Союзі з багатьох питань склався політичний консенсус та сформувалася цілісна система європейських цінностей, демократичних засад функціонування європейських держав.

Ще в 1950-х роках ХХ століття один з «батьків-фундаторів» європейської інтеграції Р. Шуман відмітив, що «вже зараз Європейське об'єднання вугілля та сталі, Євроатом і Спільний ринок із вільним рухом товарів, капіталу та людей є організаціями, які глибоко й остаточно трансформують відносини між асоційованими державами, які стають в певному сенсі секторами, регіонами одного цілого. І така єдність не може і не повинна залишатися лише економічною та технічною: вона повинна мати душу, усвідомлення своїх історичних зв'язків, своїх теперішніх і майбутніх обов'язків та політичну волю на службі того самого людського ідеалу»²⁶. Цим ідеалом є права людини. І політична, і економічна, правова, культурна та соціальна сфери повинні відтворювати людину, сприяти її повноцінній реалізації. Як зазначають дослідники, батьки-засновники заклали основи цивілізаційного проекту, заснованого на цінностях та політичній взаємодії, орієнтованій на людину. Об'єднану Європу можна було побудувати багатьма способами, але цінності та життєвий досвід батьків-засновників визначили конкретну форму процесу інтеграції та визначили його основні цінності та принципи. Це також забезпечило культурну та духовну основу, на якій базувався процес інтеграції²⁷.

Початково, основою інтеграції стали чотири принципи свободи: свобода пересування людей, товарів, капіталу і послуг. Інтеграція країн в Європейський Союз починалася зі створення спільного ринку, тобто мала у першу чергу економічний характер. Союз був побудований на принципах вільного руху товарів, послуг та капіталу; рівності прав усіх громадян

---

²⁴ Амельченко Н. Цінності об'єднаної Європи. К.: ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2013. С. 3.

²⁵ Sozański J. *Ogólne zasady prawa a wartości Unii Europejskiej (po traktacie lizbońskim)*. Studium prawno-porównawcze, Toruń 2012, S. 149.

²⁶ Schuman R. *For Europe*. Paris: Foundation Robert Schuman; Chêne-Bourg: Nagel, 2010. S. 44.

²⁷ Bekemans Leonce, Victoria Martin de la Torre Robert Schuman's Concept of "European Community": What Lessons for Europe's Future? 2018. December. URL: https://www.researchgate.net/publication/329791751_Robert_Schuman's_Concept_of_European_Community_What_Lessons_for_Europe's_Future

перед європейським правом; рівності між державами-членами; а також значних фінансових трансфертів із багатших регіонів до бідніших. Пізніше Лісабонський договір (2007) став основою політичної інтеграції.

Варто зазначити, що аксіологічні джерела процесів європейської інтеграції початково лежали поза її правовою основою, тривалий час право Співтовариства не враховувало концепції захисту прав людини. Паризький договір і Римські договори, що утворювали три Співтовариства – основи сучасного Європейського Союзу – не містили жодної згадки про права людини та ціннісні основи функціонування Співтовариств. Водночас діяла Рада Європи, до якої входили всі держави-засновники Співтовариств. Її статут не лише посилався на принципи демократії, верховенства права, прав людини та основних свобод, але й зробив їх основними умовами членства в Раді²⁸. Вважаємо, що саме вказані цінності і стали визначальними умовами подальшої європейської інтеграції та засадами внутрішньої і зовнішньої політики європейських держав.

Стверджується, що причиною цього явища стало прийняття Радою Європи Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка встановлює європейський стандарт захисту прав людини. Тому не було необхідності дублювати цей стандарт у міжнародних угодах про створення Співтовариств з економічною метою. Варто наголосити, що інституційна відокремленість (Рада Європи та Співтовариства) не усуває того факту, що країни, залучені до європейської інтеграції, також були членами Ради Європи та підписантами Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Саме тому, можемо стверджувати, що система захисту прав людини була створена в рамках Ради Європи разом із Співтовариствами.

Цінності, на яких будується Союз, є новою нормативною категорією, запровадженою Лісабонським договором, який надав їм високу ієрархічну позицію та важливу роль у правовому порядку ЄС. У свою чергу, загальне поняття правових принципів відноситься до самих основ правової системи ЄС, а тепер і до її цінностей. Таким чином, обидві категорії повинні бути джерелами права і мати вищу позицію в праві ЄС і в той же час впливати на створення та застосування інших нормативних актів. Після Лісабонського договору роль загальних принципів якісно та кількісно зросла, зріс їх ієрархічний статус і з'явилися нові принципи, а цінностям ЄС надано позицію та ранг, важливіший за принципи. Саме тому вважаємо, що без розуміння цінностей ЄС неможливо зрозуміти чинне право ЄС.

Після неодноразових переглядів договорів, відповідний каталог цінностей був включений у право Європейського Союзу. Насамперед це було відображено у Договорі про Європейський Союз, Договорі про функціонування Європейського Союзу та Хартії основоположних прав Європейського Союзу. Ці документи визначають зазначені вище рамки

---

²⁸ Статут Ради Європи. Міжнародний документ 994 001. Приєднання від 31.10.1995, підстава – 398/95-BP. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text

компромісу в розумінні фундаментальних цінностей Союзу. З точки зору аксіології ЄС, преамбула Договору про Європейський Союз містить посилання на «культурну, релігійну та гуманістичну спадщину Європи, яка дає початок універсальним цінностям, що становлять непорушні та невід’ємні права людини, а також свободу, демократію, рівність і верховенство права»²⁹. В статті 2 Договору про Європейський Союз (Маастрихтський договір) зазначено, що «Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків»³⁰. Крім того, каталог цінностей, на яких базується ЄС, було розширено і підтверджено тісний зв’язок між повагою до них і членством в ЄС. Договір також передбачав можливість застосування санкцій проти держав-членів у разі порушення фундаментальних цінностей.

Основні цінності, зазначені в Договорі про Європейський Союз, включають непорушні та невідчужувані права людини, свободу, демократію, рівність, верховенство права та солідарність між націями. Крім того, відповідно до ст. 3 Договору про Європейський Союз, метою Союзу є підтримання миру, цінностей та добробуту своїх народів³¹.

Подібний каталог міститься в преамбулі до Хартії основоположних прав Європейського Союзу, надаючи ще більшого значення миру: народи Європи, будуючи все тісніший союз між собою, сповнені рішучості розділити мирне майбутнє, засноване на спільних цінностях. Далі йде вказівка на духовну, релігійно-моральну спадщину і неподільні та універсальні цінності людської гідності, свободи, рівності та солідарності, принципи демократії та верховенства права³². Саме цими положеннями людину та її інтереси поставлено в основу діяльності ЄС, а також через запровадження громадянства Союзу та створення простору свободи, безпеки та справедливості. Як зазначає М. Пеховяк, «з точки зору метааксіологічних рішень (...) ми маємо справу з чітким визнанням культурного релятивізму. Відповідно до прийнятої формули, цінності є результатом культурної, релігійної та гуманістичної спадщини Європи. Оскільки самі цінності, їх універсальність також є визнаною ознакою розвитку культури (...) у такій перспективі відбувається послідовне

---

²⁹ Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. Документ 994_b06. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

³⁰ Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями.

³¹ Там само.

³² Хартія основних прав Європейського Союзу. *Європейське право*. 2013. № 1-2. С. 294–304. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpr_2013_1-2_25

розуміння гідності, як природного джерела прав»³³. Також визнається невід’ємна природа та невідчужуваність самих прав людини. Такий підхід характерний для сучасного міжнародного захисту прав людини.

Визначені цінності є взаємопов’язаними та взаємозначальними. Аналізуючи базові європейські цінності, науковці доходять висновку, що вони не ізольовані як окремі життєві орієнтації, а реалізуються цілісно, в системі, де кожна базова цінність визначає й конкретизує іншу³⁴. Людська гідність людини є недоторканою, вона вимагає поваги та захисту. Основні права ґрунтуються на людській гідності. Важливою цінністю є свобода у широкому розумінні. Це фундаментальна загальнолюдська цінність, джерелом якої є природа людини та її особиста гідність, а відповідна правова знакова конструкція відображає можливість людини діяти на власний розсуд і свідомо здійснювати відповідальний вільний вибір³⁵. Свобода пересування дає громадянам право вільно пересуватися Європою та проживати в межах Союзу. Індивідуальні свободи, такі як повага до приватного життя, свобода думки, релігії, зібрань і вираження поглядів, а також вільний доступ до інформації, захищені Хартією основоположних прав Європейського Союзу.

Варто наголосити, що основою функціонування ЄС є представницька демократія. Кожен громадянин ЄС автоматично користується політичними правами. Кожен повнолітній громадянин ЄС має право балотуватися та голосувати на виборах до Європейського парламенту. Громадяни ЄС мають право балотуватися та голосувати в країні свого проживання або в країні свого походження.

Усі громадяни ЄС рівні перед законом. Принцип рівності між жінками та чоловіками лежить в основі всієї європейської політики та процесу європейської інтеграції. Це стосується всіх сфер. Принцип рівної оплати за рівноцінну працю був закріплений ще у Римському договорі 1957 року.

Європейський Союз заснований на верховенстві права. Це означає, що вся його діяльність базується на договорах, які прийняті країнами ЄС добровільно та демократично. Закон і справедливість охороняються незалежною судовою системою. Країни ЄС визнали остаточну юрисдикцію Суду ЄС, рішення якого мають поважати всі.

Права людини захищені Хартією основоположних прав Європейського Союзу. Серед них право на те, що ніхто не може бути дискримінованим за ознакою статі, расового чи етнічного походження, релігії чи переконань,

---

³³ Piechowiak M. Karta Praw Podstawowych UE – wróg czy sprzymierzeniec tradycyjnych wartości? *Chrześcijaństwo – Świat – Polityka*. 2008. № 3. S. 26.

³⁴ Бондаренко Н. В. Цінності об’єднаної Європи та їх формування в українській новій школі. Science progress in European countries: new concepts and modern solutions : papers of the 8th International Scientific Conference. July 12, 2019, Stuttgart, Germany. Ed. by L. Siebenberg. Stuttgart : ORT Publishing, 2019. P. 70.

³⁵ Камінська Н.В. Сучасна парадигма конституційних цінностей та їх значення в умовах воєнного стану. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2 (24). С. 90.

інвалідності, віку чи сексуальної орієнтації, а також право на захист персональних даних і право на доступ до справедливості.

Хартія основних прав складається з двох загальних груп положень. Перша група – це каталог прав, принципів і прагнень у сфері захисту прав людини ЄС. Друга група – це горизонтальні положення, що визначають сферу застосування Хартії основних прав. Сфера прав, які захищаються в Хартії основних прав широка, а їх природа різноманітна. Хартія об'єднує як права, які містяться в інших міжнародних документах, таких як Європейська конвенція з прав людини, Пакти про права людини, Європейська соціальна хартія, так і права, що випливають із традиції конституціоналізму держав-членів. Він також формує нові права, такі як заборона еugenічних практик, заборона отримання прибутку від людського тіла як такого та його частин, заборона клонування для репродуктивних цілей, права людей похилого віку, права щодо захисту прав споживачів і охорони навколишнього середовища. Цей документ також вводить нові формули, такі як права солідарності та право на належне управління. У цьому сенсі Хартія є найсучаснішим каталогом основних прав³⁶. Захист цінностей правового порядку ЄС забезпечується майже в однаковій мірі також у державах, до яких застосовуються певні обмеження щодо положень Хартії основоположних прав Європейського Союзу. Ці держави пов'язані положеннями Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, і перш ніж приєднатися до організації, вони зобов'язані спочатку прийняти *acquis* ЄС та поважати прецедентне право Суду ЄС та Європейського суду з прав людини³⁷. Крім того, вони пов'язані положеннями національних конституцій, норми яких відповідають принципам демократичної держави (вимога вступу до Союзу). Стандарти прав людини не будуть служити своїй меті, якщо вони суперечитимуть характеристикам європейського суспільства, тому вони повинні враховувати принципи плюралізму, недискримінації, толерантності, справедливості, солідарності та рівності між жінками та чоловіками.

Права людини є основою для належного функціонування європейського суспільства, і в державі, яка не поважає фундаментальних свобод особистості, належний розвиток демократії та економіки неможливий. Глобалізація означає, що правові норми створюються не лише на державному рівні, а формування права, яке безпосередньо впливає на правове становище особи, все частіше лягає на наднаціональні та міжнародні організації.

Таким чином, аналіз вищезазначених стандартів дозволяє визначити сферу прав людини як ціннісну основу, на якій сьогодні базується правова система ЄС. Єдині європейські правила підвищують правову визначеність і забезпечують стабільність та комфорт життя громадян ЄС.

---

³⁶ Cymerys K. *Aksjologia, idee i zasady ogólne Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Humanum – Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne*. 2011. № 2. S. 390.

³⁷ Kania A. *Standardy praw człowieka w Unii Europejskiej. Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały*. 2022. № 2 (31). S. 106.

Хартія основних прав ЄС характеризується в якості основного закону, що покладає на держави-члени зобов'язання дотримуватися її положень (за винятком деяких держав). У багатьох місцях Хартія безпосередньо відповідає ЄКПЛ. Тому положення про права людини є єдиними та загальними для всіх держав-членів ЄС, а рішення щодо їх захисту максимально наближені. Це впливає на правозастосування, запобігає зловживанням і допомагає усунути прогалини в національних системах.

Нарешті, слід підкреслити, що Хартія основних прав ЄС не є витвором нових прав, вона охоплює набір раніше застосовуваних стандартів і надає їм нового європейського значення³⁸. Таким чином акцентує на єдності із цінностями європейського суспільства, які визнавалися та захищалися століттями. У сучасних умовах істотно посилюється значимість таких ідей та ідеалів, як мир і безпека, свобода й суверенітет, людська гідність, права людини, солідарність, національна ідентичність, територіальна цілісність тощо³⁹.

Основна ідея Хартії полягає в тому, щоб проголосити принцип, згідно з яким Європейський Союз «ставить людину в центр своєї діяльності, запроваджуючи громадянство Союзу і створюючи простір свободи, безпеки та правосуддя»⁴⁰. Хартія визначає права і свободи людини за допомогою семи основних ціннісних принципів, що становлять єдиний комплекс: правового статусу особи, принципу поваги до людської гідності, принципу збереження прав і свобод людини і громадянина, принципу рівності, принцип солідарності, принцип демократії та принцип правової держави. Особливо варто наголосити, що ці принципи ґрунтуються на духовній, моральній та історичній спадщині народів Європи. Саме тому Хартія основних прав є прикладом розвитку аксіології європейського права. Саме цей документ став орієнтиром при аналізі впливу системи соціокультурних цінностей на аксіологію міжнародних документів у сфері прав людини. У центрі аксіології Хартії – людина, тому вона є одним з найсучасніших інструментів захисту прав особи, прийнятих в останні роки в Європі. Хартія містить ряд прав і принципів новаторського характеру. Таким чином, це може стати природною точкою відліку для сторін, які шукають свої права на рівнях влади, відмінних від наднаціональних, це може бути визначальним чинником європейських стандартів щодо захисту прав особи, а також це цікава основа для подальших наукових досліджень в аспекті аксіологічних засад європейської спільноти.

Тому дуже важливо, щоб еволюція цього документа відображала його вплив на загальний принцип поваги до прав людини як категорії міжнародного та національного права. Важливо враховувати вплив цього доку-

---

³⁸ Jasiński F. Karta praw podstawowych Unii Europejskiej. Monografia. Warszawa 2003. S. 204.

³⁹ Камінська Н.В. Сучасна парадигма конституційних цінностей та їх значення в умовах воєнного стану. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2 (24). С. 92.

⁴⁰ Хартія основних прав Європейського Союзу. *Європейське право*. 2013. № 1-2. С. 294. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpr_2013_1-2_25

менту на формування як універсальної системи цінностей в міжнародному публічному праві загалом і систему цінностей у європейському нормативному порядку прав людини зокрема. Один із засновників європейського руху граф Куденгове-Калергі на першому конгресі Європи у Гаазі наголосив: «Не забуваймо, друзі, що Європа – це не мета, а засіб досягнення мети». Такі цінності як свобода, справедливість чи мир – це мета, а Європа – це лише засіб їх втілення», – сказав професор Тімоті Гартон Аш в одній із лекцій, нагадуючи, що європейські ідеали є переважно загальнолюдськими, а їхня європейськість часто полягає лише в тому, наскільки їх готові втілювати і відстоювати самі європейці⁴¹. Цінності Європейського Союзу є основним стрижнем, що забезпечує його існування, а також органічний, системний розвиток держав-членів. Визнання та дотримання принципів Союзу є основною вимогою до членства у ЄС, і це є цілком справедливим з огляду на те, що реалізація принципів Європейського Союзу забезпечує єдність у формуванні основних підходів держав до забезпечення реалізації і захисту прав людини⁴².

ВИСНОВКИ

Аксіологічна система ЄС значно еволюціонувала протягом кількох десятиліть. Права людини виступають аксіологічною основою Європейського Союзу. На додаток до демократії як форми правління, верховенства права як формальної та етичної вимоги, рівності та свободи, права людини визначають статус особи в Європейському Союзі. Правова основа функціонування Європейського Союзу, система органів ЄС підтверджують чітку орієнтацію на захист прав людини, ідеалів рівності, свободи та справедливості. Аксіологія Європейського Союзу – це система цінностей з чітким визначенням пріоритетності прав людини. Це не стільки вираження чи характер організації, якою є Європейський Союз, скільки більше прояв сучасної європейської культури. Це виявляється в політиці та праві Союзу, а також у створенні спеціалізованих установ та органів.

Основи об'єднаної Європи були побудовані на основоположних принципах і цінностях, яких держави-члени зобов'язані дотримуватися відповідно до ст. 2 Договору про Європейський Союз, виконання якого покладено на виконавчі органи ЄС. Цими базовими цінностями є повага до людської гідності, рівність, свобода та солідарність. Основою ЄС є повага до принципів свободи, демократії та верховенства права, спільних для всіх держав-членів, а також повага до прав людини.

Найбільшою мотивацією для об'єднання Європи є бажання миру. У XX-му столітті дві світові війни зіткнули одна з одною європейські країни, які зараз є членами ЄС. Тому не дивно, що європейська політика та

---

⁴¹ Цюпін Б. Європейські цінності: реальність чи міф? Радіо свобода. 9.10.2013. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25131805.html>

⁴² Вартовник О. М. Реалізація принципів та цінностей права ЄС у національних правових системах держав-учасниць. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, Серія Право. 2021. Випуск 64. С. 361.

політика миру є взаємовизначальними. Створення ЄС означало створення ядра системи, яка б запобігала будь-яким новим військовим конфліктам між його членами. Найкращим доказом ефективності такого підходу є майже 80 років миру в Європі. Чим більше європейських країн приєднується до цієї мирної системи, тим сильнішою вона стає.

Проте мир у Європі не можна сприймати як належне, про що свідчить невідправлена військова агресія росії проти України. Навпаки, ЄС повинен відігравати свою роль у підтримці миру за межами зони миру в ЄС. Співпраця між державами-членами у сфері зовнішньої політики та політики безпеки має запропонувати більше конкретних практичних кроків у цьому відношенні.

АНОТАЦІЯ

Європейський Союз має усталену систему аксіологічних норм, що визначають стандарти європейської ідентичності. Договори надають загальним цінностям провідну та вищу роль над принципами права ЄС. Держави-члени, а також країни, які прагнуть стати членом Союзу, повинні відповідати визначеним критеріям і забезпечувати їх дотримання. У цьому контексті принципове дотримання аксіологічних норм є запорукою гомогенності ЄС, який є простором свободи, безпеки та справедливості без внутрішніх кордонів. Фактор наявності процесу прогресивної європейської інтеграції має фундаментальний вплив на кристалізацію та еволюцію аксіологічної системи, яка в початковий період була зосереджена переважно на економічних питаннях, а з роками трансформувалася в політичну інтеграцію, що ґрунтується на пріоритетності прав людини.

Література

1. Bekemans Leonce, Victoria Martin de la Torre Robert Schuman's Concept of "European Community": What Lessons for Europe's Future? 2018. December. URL: https://www.researchgate.net/publication/329791751_Robert_Schuman's_Concept_of_European_Community_What_Lessons_for_Europe's_Future
2. Börzel T.A., Risse T. When Europe hits home: Europeanisation and domestic change. *European Integration*. 2000. № 4 (15). URL: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-015a.htm>
3. Cymerys K. Aksjologia, idee i zasady ogólne Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej. *Humanum – Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne*. 2011. № 2. S. 386-398.
4. Gierat-Bieroń B. Europeizacja *top-down* w kulturze jako efekt polityki kulturalnej UE. *Zarządzanie w Kulturze*. 2017. № 18. Z. 3. S. 493–510. URL: www.ejournals.eu/Zarządzanie-w-Kulturze
5. Jasiński F. Karta praw podstawowych Unii Europejskiej. Monografia. Warszawa 2003. S. 204.
6. Kania A. Standardy praw człowieka w Unii Europejskiej. *Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały*. 2022. № 2 (31). S. 105–116. DOI: 10.48269/2451-0807-sp-2022-2-007

7. Ladrech R. Europeanisation of domestic politics and institutions: the case of France. *Journal of Common Market Studies*. 1994. № 32(1). S. 69–88. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5965.1994.tb00485.x>
8. Piechowiak M. Karta Praw Podstawowych UE – wróg czy sprzymierzeniec tradycyjnych wartości? *Chrześcijaństwo – Świat – Polityka*. 2008. № 3 (7). S. 23–28.
9. Radaelli C. The Europeanization of Public Policy. In: Featherstone, K. and Radaelli, C., Eds., *The Politics of Europeanization*, 2003. Oxford, Oxford University Press. S. 27–56. URL: https://www.researchgate.net/publication/279243370_The_Europeanization_of_Public_Policy
10. Riedel R. Europeizacja polityk publicznych. *Wrocławskie Studia Polilogiczne*. 2015. № 18. S. 56–72. URL: <https://wuwr.pl/wrsp/article/view/6128>
11. Schuman R. For Europe. Paris: Foundation Robert Schuman; Chêne-Bourg: Nagel, 2010.
12. Sozański J. Ogólne zasady prawa a wartości Unii Europejskiej (po traktacie lizbońskim). Studium prawno-porównawcze. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek. 2012, 640 s.
13. Szymański M. J. Przemiany wartości w zmieniającym się społeczeństwie. *Debata Edukacyjna*. 2012. № 5. S. 5–14. URL: <https://rep.up.krakow.pl/xmlui/handle/11716/1669>
14. Wach K. Wymiary europeizacji i jej kontekst. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*. 2011. № 852, S. 29–43.
15. Wallace H. S. The Impact of the European Communities on National Policy-Making. *Government and Opposition*. 1971. Volume 6. Issue 4. P. 520–538. DOI:10.1111/j.1477-7053.1971.tb00827.x
16. Амельченко Н. Цінності об'єднаної Європи. К.: ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2013. 42 с.
17. Бондаренко Н. В. Цінності об'єднаної Європи та їх формування в українській новій школі. Science progress in European countries: new concepts and modern solutions : papers of the 8th International Scientific Conference. July 12, 2019, Stuttgart, Germany. Ed. by L. Siebenberg. Stuttgart : ORT Publishing, 2019. P. 62–74.
18. Вартовнік О. М. Реалізація принципів та цінностей права ЄС у національних правових системах держав-учасниць. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, Серія Право. 2021. Випуск 64. С. 357–362. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.64.65>
19. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Документ 995_004. Редакція від 01.08.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
20. Камінська Н.В. Сучасна парадигма конституційних цінностей та їх значення в умовах воєнного стану. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2 (24). С. 86–95. DOI: <https://doi.org/10.33270/02222402.86>

21. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. Документ 994_b06. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

22. Кузьо М., Хорольський Р., Черніков Д. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: зміст та імплементація. Київ, 2015. 36 с.

23. Міхель Р. В. Європейська політика сусідства як інструмент європеїзації України. *Економіка та держава*. 2019. № 11. С. 34–38. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.11.34

24. Оржель О. Європейська інтеграція та європеїзація: тотожність та відмінність. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2011. Випуск 2 (9). С. 24–33. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02\(9\)/11ooyetv.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02(9)/11ooyetv.pdf)

25. Попова Н. Концепція європеїзації та можливості її використання для аналізу відносин Україна – ЄС. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2017. Т. 35–36. С. 149–160. URL: <https://mhipi.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/view/85/69>

26. Радишевська О. Р. Європеїзація адміністративного права України: питання теорії та практики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2021. 35 с.

27. Радишевська О. Р. Європеїзація права та інші концепти правового дискурсу: співвідношення понять. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 4. С. 5–13. DOI: 10.34015/2523-4552.2019.4.01 URL: <https://visnykprau.com/index.php/journal/article/view/358>

28. Статут Ради Європи. Міжнародний документ 994_001. Приєднання від 31.10.1995, підстава – 398/95-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text

29. Хартія основних прав Європейського Союзу. *Європейське право*. 2013. № 1-2. С. 294–304. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpr_2013_1-2_25

30. Цюпін Б. Європейські цінності: реальність чи міф? *Радіо свобода*. 9.10.2013. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25131805.html>

Information about the author:

Podkovenko Tetiana Oleksandrivna,

Candidate of Legal Sciences, PhD,

Associate Professor at the Department of Theory of Law and

Constitutionalism

West Ukrainian National University

18a, Protasevich Str., Ternopil, 46022, Ukraine